

Lord of the Flies van William Golding

Arnout ter Haar

Inleiding

In *De Psycholoog* van oktober 2008 verscheen een interessante analyse van William Goldings meesterwerk *Lord of the Flies* (1954). De auteurs van het artikel, Eisma & Breeuwsma, beschouwen het werk van Nobelprijswinnaar Golding als een fictieel gedachte-experiment: 'een geënceneerd verhaal waarin impliciete of expliciete veronderstellingen over menselijk gedrag in een fictieve context op hun merites en niet zelden in hun uiterste consequenties worden bekeken.' (p. 554). Het voordeel hiervan is dat geen rekening gehouden hoeft te worden met ethische bezwaren die aan allerlei wetenschappelijke experimenten kleven, denk hierbij bijvoorbeeld aan de omstreden sociaal psychologische experimenten van Zimbardo (1971) en Milgram (1963).

Eisma en Breeuwsma laten zien hoe Golding voortborduurde op het gedachtegoed van Rousseau over het onbedorven kind dat bedorven raakt in de handen van de mens; bij Golding is de kindertijd echter allerm minst goed en onbedorven. Hij laat zien dat het kwaad al vroeg in de menselijke natuur zit.

Vervolgens worden de hoofdpersonages uit

de roman door Eisma en Breeuwsma vergeleken met de psychodynamische structuren Id, Ego en Superego, en worden zij geplaatst in een ontwikkelingspsychologisch perspectief, waarbij het ontbreken van (volwassen) identificatiefiguren en het creëren van eigen overgangsrituelen van de adolescentie naar volwassenheid een belangrijke rol spelen.

Op het betoog van Eisma en Breeuwsma valt inhoudelijk niets aan te merken. Het is goed geschreven en voor iedereen die het boek van Golding gelezen heeft en kennis van het menselijk gedrag heeft, ook een plezier om te lezen. Opvallend is echter dat de auteurs nauwelijks refereren aan de prachtig beschreven groepsdynamische processen in *Lord of the Flies*, terwijl die voor mij juist een van de meest in het oog springende kenmerken van het boek vormen.

Voor degenen die het boek niet kennen volgt eerst een synopsis, waarbij ik deels gebruik gemaakt heb van de tekst van Eisma en Breeuwsma. Vervolgens zal ik de ideeën van Volkan (2002) trachten te vertalen naar de gebeurtenissen in Goldings boek.

Synopsis

Een jongenskoor komt tijdens de oorlog na

een vliegtuigongeluk op een eiland in de Stille Zuidzee terecht. Er zijn geen volwassen overlevenden, wat maakt dat de groep jongens in eerste instantie onbezonnen genieten van het zwemmen en spelen zonder volwassen toezicht. Om het leven toch enigszins te organiseren kiezen ze een leider; er zijn twee kandidaten, de verstandige en rustige Ralph, en de brutale en ruwere Jack, die vindt dat het leiderschap hem toekomt omdat hij ook leider van het zangkoor is. Er wordt democratisch gestemd, en de groep kiest Ralph. Deze voelt aan dat hij Jack te vriend moet houden en maakt hem tot hoofd van de jacht en verantwoordelijk voor het vuur. De intelligente, maar ook dikke, bijziende en astmatische Piggy wordt Ralphs rechterhand. Hij stelt voor dat er een vergadering belegd kan worden als iemand op de *conch* – een hoornvormige schelp – blaast. Wie de schelp vasthoudt, heeft het recht van spreken. Met Piggy's bril als brandglas kan er vuur gemaakt worden.

Het vuur wordt echter niet goed bewaakt, en al gauw brandt een deel van het eiland af. Een van de kleinere jongens met een moedervlek in zijn gezicht blijkt bij de brand verdwenen te zijn, hij wordt nooit meer gevonden. Jack vindt de jacht op de op het eiland levende varkens belangrijker en spannender dan het uitvoeren van zijn taken. Als dan het vuur uitgaat terwijl er een schip aan de horizon verschijnt, spreekt Piggy Jack vermanend toe. Als antwoord krijgt hij van Jack een pak rammel waarbij een glas van zijn bril sneuvelt.

Ralph probeert tijdens een volgende verga-

dering de orde te herstellen. De kleintjes blijken angstig te zijn, en materialiseren hun angst in de vorm van een eng beest. Als er kort daarna een dode parachutist – neergeschoten bij een vuurgevecht tussen twee vliegtuigen – op het eiland landt, wordt deze door de kleintjes als het Beest gezien dat de aanval heeft ingezet, en slaat de paniek toe. Ralph gaat samen met Jack en Roger, een van de andere oudere jongens, de berg op om het beest te zoeken. Ze vinden de parachutist, maar in hun angst zien ze slechts een monster met een kapot gezicht, en vluchten dan in paniek de berg af.

Vervolgens ontstaat er strijd tussen Ralph en Jack. Jack beschuldigt Ralph van lafheid, en daagt zijn leiderschap uit. Hij vraagt om een nieuwe stemming, maar hij krijgt geen enkele stem. Dan besluit hij weg te gaan van de groep en zijn eigen stam te stichten. De meeste oudere jongens, onder wie Roger, volgen Jack naar een nieuw kamp op de berg (Castle Rock); Ralph blijft met Piggy, Simon, de tweeling Sam en Eric en alle kleintjes achter in het kamp aan de kust.

Jack zet zijn groep jagers aan om een varken te doden. Er volgt een rituele slachting, waarbij de kop van het varken op een paal gespietst wordt als een geschenk voor het Beest. De groep van Jack viert uitbundig feest vanwege de succesvolle jacht – en dus vlees als voedsel.

Terwijl de rest feest viert krijgt Simon, een uitgesproken vriendelijke en goede jongen, een visioen waarin de varkenskop aan hem verschijnt en hem zegt dat niemand aan het beest kan ontsnappen omdat het beest immers in ieder mens schuilt. Simon ont-

dekt dan dat wat zij voor het Beest hielden, in feite een dode piloot is, en haast zich naar de feestvierende groep om het nieuws te vertellen. In de door Jack opgehitste groep wordt een overwinningsdans uitgevoerd waarbij een van de jongens de rol van varken speelt terwijl de rest om hem heen roept: *'Kill the beast! Cut his throat! Spill his blood!'* Als Simon van de berg af komt aangerend wordt hij – mede door het slechte weer, maar vooral door de ontstane groepspsychose – voor het Beest aangezien en door de groep aangevallen en doodgeslagen, gebeten en verscheurd (*'There were no words, and no movements but the tearing of teeth and claws'*).

Ralph en Piggy maken zich ondertussen ernstig zorgen vanwege de dreiging die uitgaat van Jack en zijn groep. 's Nachts doet de groep van Jack een aanval op het kamp van Ralph en zijn groep, ze stelen daarbij de bril van Piggy, zodat zij nu de macht over het vuur hebben. Er zit voor Ralph, Piggy en de tweeling niets anders op dan naar Castle Rock te gaan om aan Jack de bril terug te vragen. Ze worden door Jack en Roger en hun met speren gewapende groepsleden tegengehouden. De tweeling wordt vastgebonden, waarop Ralph tegen Jack zegt dat het genoeg is geweest: *'You're a beast and a swine and a bloody, bloody thief!'* Terwijl Jack en zijn groep één front vormen en hun speren in de aanslag houden, duwt Roger doelbewust een rotsblok naar beneden waardoor Piggy op de rotsen te pletter slaat, evenals de schelp die hij vasthield. Ralph moet vluchten voor zijn leven terwijl de speren rond zijn oren

vliegen. De tweeling wordt gedwongen zich bij Jack aan te sluiten.

Ralph verstopt zich, en komt later Sam en Eric tegen, die opdracht hebben gekregen om de wacht te houden voor het geval Ralph uit zijn schuilplaats komt. De tweeling verontschuldigt zich tegenover Ralph, en waarschuwt hem dat er serieus gevaar voor hem dreigt: *'They're going to hunt you down tomorrow.'* Uit angst voor Jack en Roger (*'You don't know Roger. He's a terror. And the Chief – they're both terrors.'*) durven ze niet met Ralph mee te gaan.

Jack heeft iets bedacht om zijn rivaal Ralph te vinden: hij steekt het bos in brand om hem uit zijn schuilplaats te roken. Ralph vlucht, opgejaagd als een varken, en achtervolgt door een op hol geslagen groep wilden die uit zijn op zijn dood. Als Ralph uitgeput op het strand neervalt, kijkt hij in de ogen van een marineofficier, die vanaf zijn schip gealarmeerd door de brand op het eiland aan wal gekomen is, en begint te huilen.

Volkans regressie in groepen

Hoe kan het gedrag van een groep kinderen in korte tijd zo escaleren dat er drie doden vallen?

Volgens Volkan (2002) is regressie in groepen een onvermijdelijk en zelfs noodzakelijk antwoord op trauma, stress of dreiging daarvan. Regressie weerspiegelt dan de pogingen van de groep en zijn leider om de gemeenschappelijke identiteit te handhaven, te beschermen, te veranderen of te herstellen. Bij regressie in groepen is

de rol van de leider van essentieel belang. Wat zijn nu de kenmerken van een groep in regressie? Volkan noemt de volgende kenmerken, ik koppel daar waar mogelijk een voorbeeld uit *Lord of the Flies* aan:

Groepsleden verliezen hun individualiteit.

Bij aanvang van het verhaal, als er nog sprake is van een geciviliseerde groep jongens die nauwelijks beseft wat hen overkomen is, worden er pogingen gedaan om elkaars namen te leren kennen. Toch wordt er al snel over de kleintjes gesproken, en over de jagers, later over de wilden, de volgelingen van Jack. Het eerste kind dat omkomt (bij de brand) blijft naamloos, hij wordt aangeduid als de jongen met een moedervlek in zijn gezicht. De tweeling Sam en Eric worden aanvankelijk nog aangeduid als Sam 'n Eric, maar verworden later tot het ongedifferentieerde Samneric. Na de dood van Simon en Piggy is Ralph de enige die zijn individualiteit behoudt, Jack wordt *The Chief* en de rest is verworden tot een naamloze, onbeheersbare groep wilden, hun identiteit verscholen achter lang haar en geverfde gezichten.

De groep schaart zich blindelings achter de leider.

Aanvankelijk worden er pogingen gedaan om op een progressieve wijze met het trauma van het vliegtuigongeluk om te gaan: er wordt een vergadering belegd, er wordt een leider gekozen, er worden hutten gemaakt, en afspraken gemaakt welk deel

van het eiland als we te gebruiken. Taken als de jacht, of het aanhouden en bewaken van het vuur, of het in de gaten houden van de kleintjes, worden verdeeld. Als Jack zich echter van de groep afscheidt, krijgt hij een groep volgelingen die blindelings achter hem aanlopen, en zich zo ver laten opjuttten dat zij twee andere kinderen doden.

Het leiderschap vernietigt het basale vertrouwen binnen de orde en schept een nieuwe hiërarchie die de bestaande rollen aantast.

Hier gaat het vooral om het door Jack zelf uitgeroepen leiderschap. Een aantal jongens kiest ervoor hem te volgen, mogelijk vanwege het avontuurlijke dat Jack lijkt uit te stralen (de jacht, oorlogskleuren, speren) maar later worden anderen gedwongen zich bij hem aan te sluiten, of lopen zij vanuit angst naar hem over. Van het democratische proces is dan niets meer over, er ontstaat een kamp dat te vergelijken is met een guerrillagroep met een autoritaire leider.

De groep creëert een duidelijk verdeling in 'wij' versus 'zij'.

Het is voor Jack niet voldoende dat hij een eigen groep creëert waaraan hij leiding kan geven, het gaat er uiteindelijk om dat de andere groep vernederd wordt, vleugellam gemaakt wordt en uiteindelijk geëlimineerd wordt. Door Piggy's bril te stelen, verzekeren zij zich van het vuur, noodzakelijk om op het eiland te kunnen overleven, en zit de groep van Ralph (zij) zonder vuur.

Door te jagen en het jagen tot cultus te verheffen, maken zij ook meer kans op overleven dan de groep van Ralph, die het met de onrijpe vruchten van de bomen moet doen, waar de kleintjes diaree van krijgen. De groep van Jack symboliseert steeds meer de kracht en macht van de jager, het mannelijke, het viriele, terwijl Ralph en Piggy met alle kleintjes steeds zwakker worden gemaakt.

De groep wordt hoe langer hoe meer absolutistisch en bestraffend tegenover diegenen die als oppositioneel worden ervaren.

Wie zich niet bij Jack en zijn groep aansluit, is de vijand en dient uitgeschakeld te worden. Ook wordt machtsmisbruik om jongens uit de groep van Ralph te dwingen zich bij het kamp van Jack aan te sluiten niet geschuwd. Samneric, die loyaal blijven aan Ralph en Piggy, worden vastgebonden, gestompt en verbaal bedreigd door Jack, en uiteindelijk door de intimiderende blik van Roger – die zojuist Piggy vermoord heeft – onderworpen zich bij Jack aan te sluiten.

De groep gebruikt introjectieve en projectieve mechanismen en kan massale veranderingen in stemming ondergaan, van gemeenschappelijke depressiviteit tot paranoïde verwachtingen.

Vanuit de lust om te jagen en varkens te doden ontstaat een opzweepende roes die met dans en het scanderen van leuzen ('*Kill the beast! Cut his throat! Spill his blood!*') leidt tot een paranoïde groepsbeleving die

de dood van het eigen groepslid Simon tot gevolg heeft. Als Simon afgeslacht aan het strand ligt, zien de jongens uit de groep van Jack alleen wat ze willen zien: geen dode jongen, maar een dood beest: '*Only the beast lay still, a few yards from the sea. Even in the rain they could see how small a beast it was; and already its blood was staining the sand.*'

De groep voelt zich gerechtigd om wat dan ook te doen om de eigen identiteit te handhaven.

De identiteit van de groep van Jack wordt bepaald door het jagen, het dragen van speren, en een guerrilla-achtige organisatie en aanvalstactiek. Het jagen op varkens als voedsel wordt al snel het jagen op varkens vanuit lust, en glijdt af tot het jagen op de jongens uit de andere groep, tot de dood erop volgt.

Groepsleden gaan hoe langer hoe meer magisch denken en de werkelijkheid verdoezelen.

Het verdoezelen van de werkelijkheid begint al aan het begin van de roman. De jongens die net een vliegtuigongeluk hebben overleefd en zonder ouders of volwassenen op het eiland belanden, gaan uitgelaten tekeer. Ralph verwoordt in een vergadering de realiteit: '*The plane was shot down in flames. Nobody knows where we are. We may be here for a long time.*' Als hij merkt dat zijn woorden indruk maken, haast hij zich om de groep gerust te

stellen door te zeggen dat ze op een goed eiland zijn beland, met voedsel en drinkwater: *'While we are waiting we can have a good time on this island. [...] Until the grown-ups come to fetch us we'll have fun.'* Later neemt het verdoezen van de realiteit ernstiger vormen aan. Over het lot van de jongen met de moedervlek in zijn gezicht, die verdwenen is na de eerste brand, wordt nogal laconiek gedaan. Als Simon gelyncht wordt, probeert Ralph er met Piggy over te praten: *'That was Simon. [...] That was murder.'*

'You stop it!' said Piggy, shrilly. 'What good're you doing talking like that?' [...] It was an accident, that's what it was. [...] He asked for it. Look Ralph. We got to forget this. We can't do no good thinking about it, see?'

Daar waar Ralph en Piggy nog een poging doen de ernst van de situatie onder ogen te zien, lijkt de rest de ogen juist te sluiten. De dood van Simon leidt niet tot een verandering van houding of gedrag. De angsten van de kleintjes die geprojecteerd worden in het Beest, worden door de oudere jongens eerst als nachtmerries terzijde geschoven, maar na de melding van een Beest uit de lucht (de dode piloot aan zijn parachute) die ergens op het eiland geland zou zijn, gaan ze toch op onderzoek uit. Als ze de dode piloot op de berg vinden, zien ze niet wat hij is, maar vluchten ze in paniek naar beneden, om aan de anderen te vertellen hoe afschrikwekkend het Beest er uitzag. Ook in het offer van een varkenskop op een paal als geschenk voor het Beest, komt het magisch denken terug. En als bij de moord

op Piggy ook de schelp in duizend stukken breekt, reageert Jack opgetogen alsof daarmee ook de macht van de schelp – namelijk als het symbool van de andere, oorspronkelijke groep – gebroken is. *'There isn't a tribe for you anymore! The conch is gone.'*

De volgelingen van Jack spelen geen oorlogje, ze voeren een echte oorlog, met doden tot gevolg. De realiteit – een groep jongens op een verlaten eiland – is dan allang verdrongen en heeft plaats gemaakt voor heerszucht, macht, geweld en sadistische wreedheid.

Groepsleden gaan de gemeenschappelijke symbolen van de groep als protosymbolen ervaren.

Het varken wordt het symbool van Jacks groep. Zij zijn de jagers, de varkenskop is hun trofee, niet alleen als geschenk aan het Beest, maar ook als afschrikwekkend voorbeeld voor de jongens van de andere groep. De varkenskop trekt vliegen aan, en verwijst zo naar de heer der vliegen of de vorst der demonen (Ba'alzebub) die in de Bijbel wordt genoemd.

De beelden die de groepsleden met elkaar delen stellen vijandige groepen voor, met symbolen of protosymbolen die geassocieerd worden met vuil en afval.

In aansluiting op het voorgaande punt lijkt het niet toevallig dat juist het varken – een dier dat in vele culturen als vuil en onrein gezien wordt, of anders wel geassocieerd

wordt met modder – als symbool wordt gekozen. De vliegen die om de in staat van ontbinding verkerende varkenskop zwermen, vergroten de associatie met vuil en afval. De jagers smeren zich in met houtskool en modder en klei, als soldaten in oorlogsgebied.

De groep ervaart de geografische grenzen als een tweede huid.

Als Ralph en Piggy moed verzamelen om naar Castle Rock, het moeilijk bereikbare kamp van Jack en zijn groep te gaan om de bril van Piggy terug te vragen, lijken zij een grens te hebben overschreden en worden zij op zeer agressieve wijze aangevallen; Piggy wordt doelbewust gedood, en Ralph ontkomt ternauwernood aan een regen van speren.

Groepsleden houden zich op overdreven wijze bezig met het begrip 'bloed' en een daarmee samenhangend homogeen of gezuiverd bestaan.

Al bij de eerste keer dat een varken gedood wordt – nog voor Jack een subgroep vormt – is er bij Jack en een aantal van zijn jagers lust waarneembaar die verder gaat dan het stillen van de honger. Als de jagers met hun buit aan een stok vanuit het bos terugkomen op het strand wordt er opgeschept wie het varken gedood heeft, wie hem de keel doorsneed, en hoeveel bloed er wel niet was: *'You should have seen the blood!'*. De van bloed druipende varkenskop op de paal, het lynchen van Simon en het scan-

deren van de leuze *'Cut his throat! Spill his blood'* zijn eveneens verwijzingen naar de fascinatie voor het bloed. Nog wat verder doorgedacht is het niet toevallig dat er op varkens gejaagd wordt en juist Piggy uiteindelijk ook gedood wordt en zijn bloed over de rotsen in zee gutst.

De groep is uit op gedrag dat zuivering symboliseert.

De tegenstanders van de groep van Jack worden verzwakt, gedood, opgejaagd of gedwongen over te lopen. De eigen groep wordt verheerlijkt, de andere groep – waar ze zelf oorspronkelijk ook deel van uitmaakten – wordt gedemoniseerd.

Tot slot

Zou Golding expliciete kennis van de groepsdynamica hebben gehad, of wist hij intuïtief hoe regressief en explosief groepen kunnen worden? Mogelijk hebben zijn ervaringen in de Tweede Wereldoorlog als luitenant bij de Britse marine en die als leraar op scholen zijn inzichten in het menselijk groepsgedrag gevormd. Vast staat dat hij de regressieve krachten en hun desastreuze uitkomsten overtuigend heeft weten te vertalen naar de personages en gebeurtenissen in *Lord of the Flies*. Dat het hier een groep kinderen betreft maakt het verhaal nog wranger, pijnlijker en aangrijpend. Voor mij blijft het – ook bij herlezing – een prachtig boek, op een paar kleine details na tijdloos, en zeer beklemmend. Het zou eigenlijk als verplichte literatuur voor elke

groepstherapeut of sociotherapeut in opleiding voorgeschreven moeten worden. Het boek werd twee maal verfilmd, de eerste keer in 1963 door Peter Brooks in zwart-wit, en in 1990 volgde een Amerikaanse remake in kleur verfilmd door Harry Hook. De Engelse versie heb ik niet gezien; de Amerikaanse remake is bedroevend slecht: daar waar het boek broeit en zindert van spanning en je meezuigt in de meest donkere kant van de *condition humaine*, is de film een ongeloofwaardig en clichématig jongensavontuur dat weinig indruk achterlaat. Niet gaan kijken dus, maar gewoon het boek lezen!

Literatuur

Eisma, M. en Breeuwsma, G. (2008). Corruptie in het paradijs. Lord of the Flies als psychologisch experiment. In: *De Psycholoog*, 43, 553-560.

Golding, W. (1954). *Lord of the Flies*. Londen: Faber & Faber.

Milgram, S. (1963). Behavioral study of obedience. In: *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 67, 371-378.

Volcan, V. (2002). 11 september en maatschappelijke regressie. In: *Groepspsychotherapie*, 36 (3) 151-166.

Zimbardo, P.G. (1971). The power and pathology of imprisonment. In: *Congressional Record*. (Serial No. 15, October 25, 1971). Washington, DC: U.S. Government Printing Office.